

УДК 656.7

О.В. Попович

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКІ ВІДРІЗНЯЮТЬ ЇЇ ВІД МЕТОДІВ ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

У статті розглянуто сутність судово-бухгалтерської експертизи, її характерні риси та вказані особливості, що відрізняють її від методів господарського контролю. Ключові слова: контроль, експертиза, бухгалтерський облік.

В статье рассмотрена сущность судебно-бухгалтерской экспертизы, ее характерные черты и указанные особенности, которые отличают ее от методов хозяйственного контроля. Ключевые слова: контроль, экспертиза, бухгалтерский учет.

Essence of sudovo-bukhgalterskoy examination is considered in the article, it the personal touches and indicated features which distinguish it from the methods of economic control. Key words: control, examination, accounting.

Постановка проблеми. Судово-бухгалтерська експертиза та господарський контроль пов'язані з економічною наукою: в основі функціонування кожної з них - основна закономірність економічного кругообігу ресурсів, будь-яка невідповідність в ньому обов'язково знаходить зовнішнє вираження.

Основними джерелами інформації для здійснення господарського контролю і судово-бухгалтерської експертизи є дані первинних документів, облікових реєстрів, показники звітності, що часто стають надійним підтвердженням виявлених зловживань і порушень (або ж спростуванням інформації про їх можливе існування). Саме за допомогою бухгалтерського обліку можливе ефективне здійснення кожного з названих видів діяльності. Також, судово-бухгалтерська експертиза досить суттєво відрізняється від методів господарського контролю, адже вона є самостійним видом діяльності, якому властиві певні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження постали праці авторів: Білухи М.Т. [1], Камлика М.І. [2], Мумінова-Савіна Г.Г. [3], Поникарпова В.Д. [4], Рудницького В.С. [5].

Метою статті – виділення особливостей судово-бухгалтерської експертизи, які її значно відрізняють від методів господарського контролю.

Викладення основного матеріалу. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» «...судова експертиза — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду». Під спеціальними знаннями у процесі розслідування чи розгляду справ розуміють знання з бухгалтерського обліку, призначенням якого є відображення усіх господарських операцій та визначення фінансових результатів діяльності господарюючих суб'єктів; економічного аналізу, який надає можливість

виявити причинні зв'язки між подіями й умовами, які призвели до цих подій, встановити фактичні обставини їх здійснення; господарського контролю, сукупність способів і методичних прийомів якого забезпечують встановлення відхилень, порушень та зловживань.

Кваліфіковані спеціалісти, які мають такі знання, своєю участю в процесі розслідування могли б допомогти власнику й державі повернути втрачені ресурси та зробити придатними до використання господарські резерви, які були вилучені з обороту підприємства злочинним шляхом.

Знання з бухгалтерського обліку, господарського контролю, економічного аналізу для суддів і працівників правоохоронних органів є спеціальними.

Зазвичай, термін "спеціальні" вживають для позначення професійних знань, якими оперує експерт і які не належать до загальновідомих, акумульованих у повсякденному, життєвому досвіді людини, а також не є правовими. Основний акцент у визначенні "спеціальні" робиться на те, що спеціальними є знання, які отримані в результаті професійної підготовки і досвіду заняттям певною діяльністю.

Потреба в спеціальних знаннях у процесі розслідування чи розгляду справ у більшості випадків визначається на погляд суду або слідчого. Вони, як правило, залучають до процесу розслідування фахівців, які мають спеціальні для юриспруденції знання, для забезпечення об'єктивності та повноти розслідування обставин певної справи. Проте такі дії є не просто бажанням або небажанням суб'єкта розслідування - це необхідність, особливо коли спеціальних знань слідчому чи судді не вистачає. Залучення фахівців зі спеціальними знаннями необхідне для забезпечення, справедливості в суспільстві, дієвості закріпленого Конституцією положення, що всі громадяни й суб'єкти господарювання рівні, але кожен із них зобов'язаний суворо й неухильно дотримуватися законодавчих актів, призначених регулювати суспільні відносини - для забезпечення й охорони порядку, який є основою стабільного й постійного розвитку будь-якої країни. Разом з тим використання спеціальних знань в цивільному або кримінальному процесі повинне відповідати певним критеріям:

- вони повинні регулюватися нормою права (матеріального або професійного), що містить спеціальні елементи у визначеній формі;
- рівень розвитку цих спеціальних наукових знань дозволяє використовувати їх для практичних цілей (професійної оцінки спеціальних елементів);
- наявність об'єктивного зв'язку між способом застосування визначених спеціальних наукових знань і юридичною ціллю їх використання.

Таким чином, спеціальні знання - це завжди наукові знання не правового характеру, в житті використовуються прикладні методики, необхідні для досягнення визначених юридичних цілей.

При виникненні потреби в знаннях з бухгалтерського обліку, економічного аналізу і господарського контролю судом або

правоохоронними органами в процесі розслідування чи розгляду справи, можуть запрошуватися бухгалтери підприємств, організацій і установ у ролі спеціалістів, призначатися ревізії, аудит, судово-бухгалтерська експертиза. Причому суд і правоохоронні органи віддають перевагу саме останній з наведених форм використання спеціальних знань

Використання судово-бухгалтерською експертизою деяких способів і прийомів господарського контролю та її зв'язок з бухгалтерським обліком стали причиною того, що судово-бухгалтерську експертизу часто не відрізняють від ревізії (особливо, тієї, що проводиться за призначенням правоохоронних органів) і аудиту, а також нерідко відносять до методів господарського контролю. Проте, судово-бухгалтерську експертизу не можна вважати методом господарського контролю. Це пояснюється наступними обставинами:

- по-перше, важливою умовою ефективності господарського контролю є його повторюваність через визначені часові проміжки - періодичність проведення. Судово-бухгалтерська експертиза проводиться у процесі розслідування кримінальної чи цивільної справи лише за виникнення потреби в спеціальних знаннях для встановлення окремих фактичних обставин цих справ і призначається на підставі рішень правоохоронних органів. Таким чином, якщо в процесі своєї діяльності підприємство не було причетним до розслідування кримінальних справ, не виступало в ролі позивача чи відповідача в судовому розгляді цивільних справ, то дослідження документів, що відображають діяльність цієї юридичної особи експертом ніколи не проводитиметься. А це суперечить принципу періодичності господарського контролю;

- по-друге, завдання господарського контролю відрізняються від завдань судово-бухгалтерської експертизи. Завданням судово-бухгалтерської експертизи є встановлення фактичних обставин справи, що розслідується слідчими органами чи розглядається в суді, але в жодному випадку не усунення та профілактика правопорушень в діяльності підприємств, які виявлені в процесі експертного дослідження. Тобто, судово-бухгалтерська експертиза не виконує профілактичну функцію, яка властива господарському контролю;

- по-третє, за допомогою судово-бухгалтерської експертизи можна встановити лише окремі факти діяльності осіб, які є учасниками розслідування цивільної чи кримінальної справи. Господарський контроль має своїм завданням досліджувати господарську діяльність підприємства на основі принципу всебічності. Зокрема, ревізія як метод господарського контролю передбачає перевірку всіх господарських операцій та інших фактів господарського життя юридичної особи за період, що перевіряється;

- по-четверте, у процесі проведення судово-бухгалтерської експертизи досліджуються лише ті питання, які поставлені перед експертом-бухгалтером, слідчим або судом, і перелік яких зазначений в постанові слідчого чи ухвалі суду про призначення судово-бухгалтерської експертизи;

- по-п'яте, судово-бухгалтерську експертизу уповноважений проводити фахівець, який у спеціальному порядку отримав дозвіл на проведення експертної діяльності. Експерта-бухгалтера обирає слідчий (суд), який розслідує справу. Експерт повинен забезпечити виконання своїх обов'язків, дотримуючись своїх процесуальних прав. Відповідно до чинного законодавства, експерт-бухгалтер не має права вимагати додаткових документів від підприємств, документи яких стали частиною матеріалів справи. Це означає, що експерт-бухгалтер має право досліджувати тільки матеріали справи наданої йому слідчим або судом, які зазначені в постанові про призначення судово-бухгалтерської експертизи. Для отримання , додаткових документів, а також для проведення додаткових слідчих дій експерт-бухгалтер повинен звернутися у встановленому порядку до слідчого;

- по-шосте, результати дослідження експерта-бухгалтера оформлюються у вигляді висновку експерта, який після його оцінки слідчим або судом може набути ролі доказу чи джерела доказів за справою.

Висновки. Враховуючи наведене, експерт-бухгалтер обов'язково повинен володіти високим рівнем знань з бухгалтерського обліку, аналізу та контролю господарської діяльності, а також володіти певним обсягом процесуально-правових знань. Лише при дотриманні ним процесуального законодавства й правильному застосуванні спеціальних знань, судово-бухгалтерська експертиза може бути визнана доброякісною і такою, що відповідає своєму призначенню, а висновок експерта - мати доказову силу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білуха М.Т. Судово-бухгалтерська експертиза: підруч. [Текст] /М.Т.Білуха. – К.: 2004. – 660 с.
2. Камлик М.І. Судова бухгалтерія: підруч. [Текст] / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2001. – 376 с.
3. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [Текст] /Г.Г.Мумінова-Савіна. – К.: КНЕУ, 2003. – 202 с.
4. Поникарпов В.Д. Судово-бухгалтерская экспертиза: Учебное пособие. [Текст] /В.Д. Поникарпов. – Харьков: Арсис, 2002. – 240 с.
5. Рудницький В.С. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорний конспект): Навч. посібник. [Текст] / Рудницький В.С., Бруханський Р.Ф., Хомич П.Я. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.